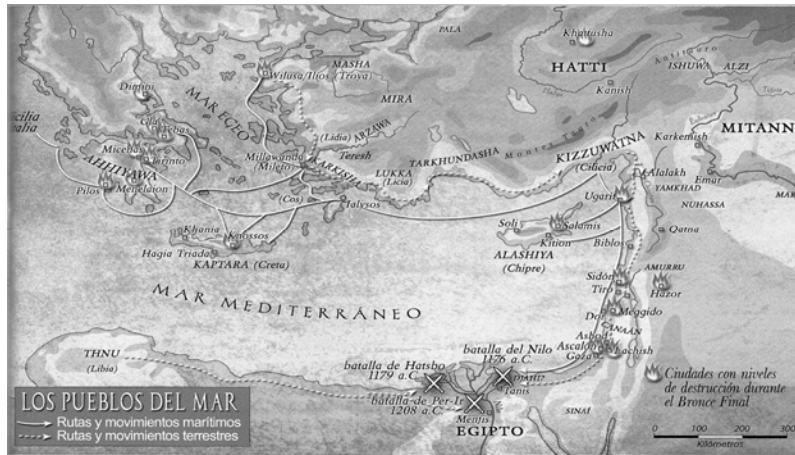


**Seminaris a quatre bandes**  
**La crisi del 1200 i els pobles del mar**  
 29 de novembre de 2012 - Universitat de Barcelona  
 Teresa Magadán, Xavier Riu, Jordi Vidal, Agnès Garcia



**1. Preguntes:**

- Qui eren aquestes gents?
  - Exèrcits
  - Pirates
  - Grups de gent (famílies, bestiar, pertinences)
- D'on venien?
  - Egeu
  - Anatòlia
  - Altres regions mediterrànies
- Per on van arribar?
  - Via marítima
  - Via terrestre
- Què els va moure del seu país d'origen?
  - Altres moviments de pobles que els desplacen
  - Situació de crisi per condicions climatològiques adverses
  - Situació de crisi política
  - Necessitat de terres
  - Razzies piràtiques (saqueig)
  - Comerç

**2. Pobles del Mar esmentats en els textos i relleus iconogràfics egipcis:**

Pobles	Transcripció	Identificació tradicional
Shrdn	Sherden/Shardana	Illa de Cerdenya
Lk	Lukki/Lukka	Lícia / Cària
Trsh	Teresh/Tursha	Tirsenoï/Etruscs
Shklsh	Shekelesh	Sículs
3kwsh	Ekqesh/Ekwosh/ Akawasha	Aqueus
Tkr	Tjekru/Tjekker	Teucres/Tròades
Dnjn	Danuna/ Denen	Cilícia Danaoi (Tanaja)
Prst/Plst	Peleset	Filisteus
Wsh	Wesheh/Washosh	Wilusa (?)

**3. Textos egipcis**

\* Referències anteriors:

- Cartes d'El Amarna (EA 81, 122, 123, 151, 38)
- Estela de Tanis II de Ramsés II

- \* Textos invasions
  - Merneptah
  - Ramsés III
- \* Referències posteriors:
  - Relat de Wenamon
  - Onomasticon d'Amenemope

POBLES	RAMSES II	MERNEPTAH	RAMSÉS III	
Shardana	Mar	Nord? / Mar	Mar	Façana
Danuna			Illes	Any8
			País nord que són illes Illes enmig del mar	Relleus
Lukka		Nord? / Mar		
Ekwesh		Nord? / Mar	K	
		Viuen al mar	A	
Teresh		Nord? / Mar	Mar	Façana
Shekelesh		Nord? / Mar	Illes	Any8
			País nord que són illes Illes enmig del mar	Relleus
Peleset			Nord	Any5
			Illes	Any8
			País nord que són illes Illes enmig del mar	Relleus
Tjekker			Nord	Any5
			Illes	Any8
			País nord que són illes Illes enmig del mar	Relleus
Weshesh			Illes	

### 3.1. Ramsés II (Estela de Tanis)

- *Els Sherden, de mentalitat rebel, que ningú no pot vèncer, van venir plens de ràbia en els seus vaixells de guerra del mig del mar*
- *El Faraó els va derrotar i els va portar a Egipte com a presoners*

### 3.2. Merneptah

FARAONS	TEXTOS
Cartes d'El Amarna	EA 81, EA 122, EA 123, EA 151 EA 38
Ramsés II	Estela de Tanis II
Merneptah	Gran Inscripció de Karnak (any 5) Estela d'Atribis Fragment de columna del Caire
Ramsés III	Medinet Habu Inscripció any 5 Medinet Habu Inscripció any 8 Relleus any 8 Papyrus Harris Inscripcions Primer Pati Inscripció any 12 Primer Piló Estela de Deir el-Medina
Regnat de Ramsés XI	Historia de Wenamon
Finals D XXI	Onomasticon d'Amenemope

- 3.2.1. Gran Inscripció de Karnak
- *(Començament de la victòria de Sa Majestat en la terra de Líbia), Eqwesh, Teresh, Lukki, Shardana, Shekelesh, gents del Nord arribades de tot arreu*
  - *El maleït, (...) cabdill de Líbia (...) ha arrassat tot el país de Tehenu amb els seus arquers - Shardana, Shekelesh, Eqwosh, Lukki, Teresh- (...)*
  - *Llistat de captius portats del país de Líbia i dels països al·liats: Sherden, Shekelesh, Eqwosh dels països del mar, que no tenen prepuci. Shekelesh 222 homes, que fan 250 mans; Teresh 742 homes, que fan 790 mans; Shardana..., Eqwosh, que no tenen prepuci, morts, i les mans les hem agafat (...)*
- 3.2.2. Estela d'Atribis
- *Eqwosh, dels països del mar, els quals els havia portat el maleït cabdill de Líbia, i dels quals hem agafat les mans (...), en total 2201 homes; Shekelesh 200 homes; Teresh 722 homes; Libis i Shardana, morts...*
- 3.2.3. Fragment de columna al Caire
- *Un va arribar i va dir a Sa Majestat: el maleït cabdill de Líbia ha invadit..., són homes i dones, i amb ells els Shekelesh i gents de tot arreu*
- 3.3. Ramsés III
- 3.3.1. Inscripció any 5 (MHA 28-29)
- *Els pobles del nord tremolaven en els seus cossos, concretament els Peleset, els Tjekker (...), els havíem tallat la comunicació amb el seu país. Uns eren guerrers Thr.. que venien per terra; els altres estaven al mar. Els que venien per terra van ser derrotats i morts (...)*  
*Els seus cabdills van ser capturats i morts*
  - *Amon-Ra els va perseguir i els va derrotar. Els que van arribar a la desembocadura dels rius van ser capturats com els ocells en una xarxa... Els seus cabdills van ser capturats i morts*
- 3.3.2. Inscripció any 8 (Medinet Habu) (MHA 46)
- *Any 8 de Sa Majestat.. Els països estrangers van fer una conspiració en les seves illes. De cop i volta tots els països van quedar arrassats. Ningú no els podia parar, des de Hatti, Qode, Carkemish, Arzawa i Alashiya, tots van quedar separats. El campament el (van colocar) a Amor (Amurru). Van matar la gent, i la terra era com si no hagués existit mai. Aleshores es van dirigir cap a Egipte, els precedia la flama. La seva confederació era: els països dels Peleset, Tjekker, Shekelesh, Denyen, i Weshesh units. S'havien apoderat de les terres fins als extrems de la terra. I tenien confiança en els seus cors: Aconseguirem els nostres objectius!*
  - *Però ara el cor d'aquest deu, el Senyor dels Déus, estava preparat i llest per esquinsar-los com ocells... Vaig preparar la meua frontera a Djahy (...)*
  - *Els que van arribar a la meua frontera, ja no tenen llavor, i ni el seu cor ni la seva ànima existeixen. Els que van arribar per mar, es van trobar la flama davant d'ells, i milers de llances els esperaven a la platja. Van ser ofegats, encerclats, i sotmesos a la platja, morts, i (amb els seus cossos) es van fer farcells lligats de la punta al cap. Les naus i les seves coses es van quedar com caigudes a l'aigua...*
- 3.4. Textos que acompanyen relleus any 8 (Medinet Habu)
- 3.4.1. Abans de la batalla (MHA 29)
- *I va donar equipament, a la infanteria i als carros..., a les tropes, als Sherden i als Nubis...*
- 3.4.2. Batalla naval
- *Els pobles del nord, que viuen en les seves illes, tremolaven. Van entrar en els canals del Nil (...)*
- 3.4.3. Ramsés presenta els presoners a Amon i Mut (MHA 44)
- *El meu fort braç ha acabat amb tots aquells que volien fer-se els valents: els Peleset, els Denyen, els Shekelesh*
- 3.4.4. Textos que acompanyen relleus de la façana (Medinet Habu)
- *Els Peleset estan callats... amagats en els seus pobles*
- 3.4.5. Inscripció any 12 del primer piló
- *Vaig derrotar els Tjekker, el país dels Peleset, els Danuna, els Weshesh i Shekelesh (...)*
- 3.4.6. Base d'estatua d'Osiris del primer pati (MHA 118A)
- *I el malèvol cabdill dels Nubis, que sa Majestat va matar. I els països dels Peleset, que sa Majestat va matar*

### 3.4.7. Papirus Harris

- *Vaig extendre les fronteres d'Egipte i vaig fer fora a tot aquell que les volia creuar. Vaig matar els Danuna en les seves illes. Els Sekels i Peleset els vaig fer pols. Els Sherden i Wesheh del mar els fèrem com els que no existeixen, doncs els van capturar i els vam portar presoners a Egipte, tants com els grans de sorra. Els vaig instal·lar en fortaleses, sotmesos a mi, i vaig imposar taxes, en gra i teixits.*

### 3.4.8. Estela de Deir el-Medinah (Kitchen V, 91, 11-12)

- *Peleset i Tursha del mar*

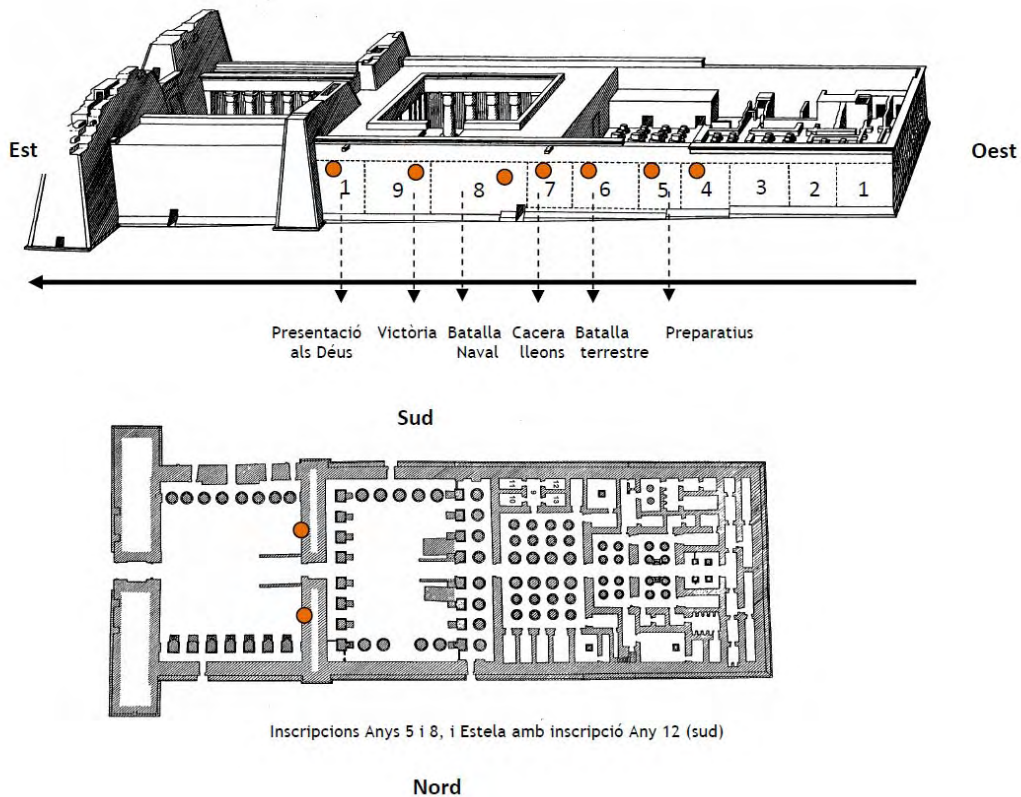
### 3.5. Textos posteriors

#### 3.5.1. Relat de Wenamon (Gardiner 1947, 199-200)

- Vaig arribar a Dor, ciutat dels Tjekru (...)

#### 3.5.2. Onomasticon d'Amenemope (Gardiner 1947, 194-205)

- (269) Sherden, (270) Tjeter, (271) Psset



### 4. Pobles esmentats en els diferents textos (CA= Cartes Amarna; M=Merneptah; R=Ramsés)

CA	RII	MK	MA	MC	R5	R8	RR	RP	RIP	RE	R12
		LB			LB*						
SH	SH	SH	SH				SH	S?	SH		
	DN					DN	DN	DN			DN
	LK	LK									
		EK	EK								
		TS	TS						TS	TS	
		SK	SK	SK		SK	SK	S?			SK
					PL	PL	PL	PL	PL	PL	PL
					TJ	TJ	TJ	TJ	TJ		TJ
						WS		WS			WS

## 5. Textos hitites

5.1. *Y así, (la ciudad) de Ura [actuará (?)] de este modo... y para Mi Sol el alimento que han guardado. Mi Sol les ha indicado que 2.000 kor de grano vienen de Mukis. Tú debes proporcionarles un gran barco y una tripulación y ellos deben transportar el grano a su país. Lo llevarán en varios envíos. ¡No debes retrasar ese barco!*

RS 20.121; traducció publicada a Bryce 2001: pp. 405-406.

5.2. *Cuando mi majestad venció para Hatti todos los países, Wiyawanda, Tamina, Masa, Luka, Ikuna, [...] sobrepasé a los anteriores reyes. // [...] En perjuicio del príncipe (?), a favor de Hatti, mi majestad llevó a todos los países dentro de las fronteras de Hatti. // [...] Al príncipe, a Tarhuntašša, vencí, me llevé.*

Fragments de la inscripció luvita jeroglífica de Südburg; traducció de Bernabé i Álvarez Pedrosa 2004: 288-289, text 91.

5.3. *Mi padre murió (...) y yo, Šuppiluliuma, Gran Rey, alcancé el mar. Las naves de Alašiya vinieron a mi encuentro en el mar por tres veces en batalla y las derroté, me apoderé de las naves y las incendié en el mar. Pero cuando llegué a tierra firme, los enemigos de Alašiya vinieron en multitud contra mí en batalla. Yo luché contra ellos.*

KBo XII, 38 II 22-IV (CTH 121); traducció de Bernabé i Álvarez Pedrosa 2004: 286, text 87, col. 3.

## 6. Textos d'Ugarit

6.1. *Digues al rei d'Alašia, el meu pare: així (parla) el rei d'Ugarit, el teu fill. Caic als peus del meu pare. Que tot estigui bé amb el meu pare. Que tot estigui bé al teu territori, amb les teves esposes, les teves tropes i tot el que és del rei d'Alašia, el meu pare.*

*Pare meu, els vaixells enemics han arribat. Han incendiat les meves aldees, han fet mal al país.*

*El meu pare no sap que totes les meves tropes [...] estan a Hatti i que tots els meus vaixells estan a Lukka? Ells no han pogut venir i el país està abandonat a la seva sort. El meu pare ho ha de saber. Ara, han arribat set vaixells enemic i ells han fet mal. Mentrestant, si hi ha més vaixells enemics, informa'm. Ho he de saber.*

RS 20.238 (Ug. 5 24)

6.2. *Digues al rei d'Ugarit, el meu senyor: així (parla) Paršu, el [teu] servidor. [Caic] als peus del meu senyor. [Que tot] estigui bé [amb tú].*

*El meu senyor, el rei d'Amurru, no et va dir: "quan tinguis notícies dels enemics, escriu al meu país"? Aleshores, perquè no ens has escrit amb notícies sobre els enemics? A més, el meu senyor, el país d'Amurru i el país d'Ugarit no són realment més que un. Si tu escoltes alguna cosa sobre els enemics, que el meu senyor m'escriui.*

*Ara, senyor meu, jo [et faig saber]: t'envio, per [el teu] control, els vaixells que són a la nostra disposició. Que el meu senyor ho sàpiga.*

RS 20. 162 (Ug. 5 37)

6.3. *Digues al prefecte: així (parla) el Sol, el gran rei: ara, pel que fa a tu, el rei, el teu senyor, és jove. Ell no sap res. Però jo, el Sol, li vaig donar ordres sobre Ibnadušu, aquell que van prendre els Šikila, que viuen als vaixells.*

*Pel que fa a mi, t'he enviat Nirga-ili, el kartappu. Així doncs, envia'm Ibnadušu, al qui havien pres els Šikila. Jo li demanaré informació sobre els Šikila i, després, ell tornarà a Ugarit.*

RS 34.129 (RSOu 7 12)

6.4. *Digues al rei d'Ugarit: així (parla) el rei: que tot estigui bé amb tu. Que els déus et protegeixin.*

*Això és el que m'has escrit: "hem vist els vaixells de l'enemic". Si és cert que heu vist els vaixells, has d'estar en posició de força. Ara, on són els teus soldats i els teus*

*carros? No estan amb tu? Qui t'obliga a anar al bell mig de l'enemic? Envolta les aldees amb muralles, fes entrar-hi els soldats i els carros i espera l'enemic. Estaràs en posició de força.*

R.S.L. 1 (Ug. 5 23)

## 7. Els filisteus a la Bíblia

- Gènesi 10, 14
- Amós 9, 7
- Jeremies 47, 4
- Ezequiel 25, 16

## 8. El món grec. La destrucció dels palaus micènics

L'Estat d'emergència a Pilos partia de la lectura d'algunes taules:

- Tauletes dels Remers (An1, 610, 724)
- Tauletes o-ka (An 519, 614, 654, 656, 657, 661)
- Tn 316

### 1. Tauletes dels Remers

- Llisten personal que formarà part de la tripulació de molts vaixells. Hi ha dues interpretacions:
  - Preparatius per muntar una flota per fer front a un enemic extern
  - Expedició de tipus colonial
- El problema rau en la interpretació de certs termes:
  - Κι-τι-τα = emigrant (?) o 'propietari de terres' (?) (κτιτας ο κτιστας)
  - Με-τα-κι-τι-τα = nou emigrant (?), acompanyant (?) (\*μετα-κτιτας ο κτιστας)
  - Πο-σι-κε-τε-ρε = emigrants (?) (\*ποσ-ηκτηρι)
  - E-re-ta = remers (?)
  - E-re-e-u = oficials al capdavant dels remers (?)
  - (cf. *ki-ri-ta o-pe-ro-ta e-re-e* 'landholder who owes service as a rower': Palaima)

### 2. Tauletes OKA (An Series)

Aquest grup de tauletes deriva del terme que surt en totes: o-ka, que s'interpreta com una mena d'oficial militar. Inclouen llistats de personal, obligat a servir en vaixells a canvi de l'usufructe de terres, esmentant la localitat d'origen i, de vegades, el tipus i extensió dels terrenys. La lectura inicial de la tauleta An 657 feia sospitar que també es tractava de preparatius davant l'arribada de vaixells enemics:

- Pylos An 657
  - „o-u-ru-to o-pi-a2-ra e-pi-ko-wo“
  - „I així vigilaven els sentinelles la costa“
- Pylos An 654
  - 11 ta-ti-qo-we-wo , o-ka , to-wa ,
  - po-ki-ro-qo , pe-ri-no , de-u-ka-ri-jo ,
  - ra-pe-do , do-qo-ro , pe-ri-ra-wo ,
  - e-no-wa-ro , to-so-de , pe-di-je-we ,
  - 15 wa-wo-u-de , ke-ki-de , VIR 10
  - u-ru-pi-ja-jo VIR 10 ku-re-we VIR 20
  - i-wa-so VIR 10
  - 18 o-ka-ra3 VIR 10

Una altra opció (Müller, "o-ka Tafeln") defensa que es tractaria més aviat de grups de treballadors de la terra, i o-ka podria tenir a veure amb ἔχω i significar una cosa com ara 'possessió', 'hisenda'.

### 3. PY Tn 316

*recto*

- .1 po-ro-wi-to-jo ,
- .2 i-je-to-qe , pa-ki-ja-si , do-ra-qe , pe-re , po-re-na-qe
- .3 pu-ro a-ke , po-ti-ni-ja AUR \*215VAS 1 MUL 1
- .4 ma-na-sa , AUR \*213VAS 1 MUL 1 po-si-da-e-ja AUR \*213VAS 1 MUL 1
- .5 ti-ri-se-ro-e , AUR \*216VAS 1 do-po-ta AUR \*215VAS 1
- .6, 7, 8, 9 *vacat*
- .10 pu-ro *vacat*

*reliqua pars sine regulis*

*verso*

- v.1 i-je-to-qe , po-si-da-i-jo , a-ke-qe , wa-tu  
v.2 do-ra-qe , pe-re , po-re-na-qe , a-ke  
v.3a -ja  
v.3b pu-ro AUR \*215VAS 1 MUL 2 qo-wi-ja , (na)-[ ] , ko-ma-we-te-  
v.4 i-je-to-qe , pe-(re)-\*82-jo , i-pe-me-de-ja-qe di-u-ja-jo-qe  
v.5 do-(ra)-qe , pe-re-po-re-na-qe , a , pe-re-\*82 AUR \*213VAS 1 MUL 1  
v.6 i-pe-me-(de)-ja AUR \*213VAS 1 di-u-ja AUR \*213VAS 1 MUL 1  
v.7 pu-ro e-ma-a2 (.) a-re-ja AUR \*216VAS 1 VIR 1  
v.8 i-je-to-qe , di-u-jo , do-ra-qe , pe-re , po-re-na-qe a-(ke)  
v.9 di-we AUR \*213VAS 1 VIR 1 e-ra AUR \*213VAS 1 MUL 1  
v.10 di-ri-mi-jo[ ]di-wo , i-je-we , AUR \*213VAS 1 [ ] *vacat*  
v.11 pu-ro *vacat*  
v.12, 13, 14, 15 *vacat*  
v.16 pu-ro *vacat*  
*reliqua pars sine regulis*

front side

- .1 Within [the month] of Plowistos? (or Phlowistos? or Prowistos?)  
.2 performs a holy ritual<sup>h</sup> at *Sphagianes*, and brings gifts and leads *po-re-na*  
.3 PYLOS<sup>c</sup> to *potnia* GOLD CUP 1 WOMAN 1  
.4 to *Manassa* GOLD BOWL 1 WOMAN 1 to *Posidaeia* GOLD BOWL 1 WOMAN 1  
.5 to *Thrice-Hero* GOLD CHALICE 1 to *House-Master* GOLD CUP 1  
.6 narrow/ blank line  
.7 blank line  
.8 blank line  
.9 blank line  
.10 PYLOS blank line

*remaining portion of this side of tablet without rule lines*

reverse side

- v.1 **phr** at the *sanctuary of Poseidon* and the town leads  
v.2 and brings gifts and leads *po-re-na*  
v.3a PYLOS *a*  
v.3 GOLD CUP 1 WOMAN 2 to *Bowia* and X of *Komawentei-*  
v.4 **phr** at *sanctuary of pe-re-\*82* and at *sanc. of Iphimedeia* and at *sanc. of Diwia*  
v.5 and brings gifts and leads *po-re-na* to *pe-re-\*82* GOLD BOWL 1 WOMAN 1  
v.6 PYLOS to *Iphimedeia* GOLD BOWL 1 to *Diwia* GOLD BOWL 1 WOMAN 1  
v.7 to *Hermes Areias* GOLD CHALICE 1 MAN 1  
v.8 **phr** at the *sanctuary of Zeus* and brings gifts and leads *po-re-na*  
v.9 to *Zeus* GOLD BOWL 1 MAN 1 to *Hera* GOLD BOWL 1 WOMAN 1  
v.10 PYLOS to *Drimios<sup>d</sup> the son of Zeus* GOLD BOWL 1  
v.11 blank line  
v.12 narrow/ blank line  
v.13 blank line  
v.14 blank line  
v.15 PYLOS blank line  
v.16 blank line

## Bibliografia

- BARAKO, T.J. "The Changing Perception of the Sea Peoples Phenomenon: Migration, Invasion or Cultural Diffusion?", a N. Chr. Stampolidis i V. Karageorghis (eds.), *Πλόες... Sea Routes... Interconnections in the Mediterranean, 16th-6th c. BC. Proceedings of the Int Symposium held at Rethymnon (Crete), Sept. 29th-Oct. 2nd 2002*. Atenes, 2003, p. 163-171.
- BAUER, A. "Cities of the Sea: Maritime Trade and the Origin of Philistine Settlement in the Early Iron Age Southern Levant". *Oxford Journal of Archaeology* 17, 1998, p. 149-168.
- BAUMBACH, L., "An examination of the evidence for a state of emergency at Pylos" in *Res Mycenaeae: Akten des VII. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Nurnberg 6.-10. April 1981* / hrsg. von Alfred Heubeck, Gunter Neumann, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983: 28-40
- BERNABÉ, A. i ÁLVAREZ-PEDROSA, J.A. *Historia y leyes de los hititas. Textos del Reino Medio y del Imperio Nuevo*, Madrid, 2004.
- BRYCE, T. *El Reino de los Hititas*, Madrid, 2001. (1ª edició en anglès de 1998).
- CHADWICK, JOHN AND MICHAEL VENTRIS, 1973: *Documents in Mycenaean Greek*
- CHADWICK, J. *The Mycenaean World*, 1976
- CLINE, E.H. "The Sea Peoples' possible role in the Israelite conquest of Canaan", a D. Daniilidou (ed.), *Δώρον: τιμητικός τομός για τον καθηγητή Σπύρο Ιακωβίδη (Doron. Hometage al professor Sp. Iakovidis)*. Monografies 6. Atenes, 2009, p. 191-198.
- CLINE, E.H.-O'CONNOR, D. "The Mystery of the 'Sea Peoples'", a D. O'Connor i St. Quirke (eds.), *Mytserious Lands. Encounters with Ancient Egypt*. Londres, 2003, p. 107-138.
- DEGER-JAKOLTZY, S. (ed.) *Griechenland, die Ägäis und die Levante während der 'Dark Ages'*. Viena, 1983.
- DEGER-JAKOLTZY, S. 1998. "The Last Mycenaeans and Their Successors Updated." In: Gitin, S., Mazar, A. and Stern, E., eds. *Mediterranean Peoples in Transition. Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE*. Jerusalem: 114-128.
- DOTHAN, T. i DOTHAN, M. *Los pueblos del Mar. Tras las huellas de los filisteos*, Barcelona, 2002. (1ª edició en anglès de 1992).
- DREWS, R. "Medinet Habu: Oxcarts, Ships, and Migration Theories". *Journal of Near Eastern Studies* 59.3, 2000, p. 161-190.
- DREWS, R. *The End of the Bronze Age. Changes in Warfare and the Catastrophe ca. 1200 B.C.* Princeton, 1993.
- DUHOUX, YVES AND ANNA MORPURGO DAVIES (eds.), *A Companion to Linear B: Mycenaean Greek Texts and their World vol. I 2008; vol. II 2011*.
- FINKELBERG, M. "Mopsos and the Philistines: Mycenaean Migrants in the Eastern Mediterranean", a G. Herman i I. Shatzman (eds.), *Greeks Between East and West: Essays in Greek Literature and History in Memory of David Asheri*. Jerusalem, 2007, p. 31-44.
- GITIN, S.-MAZAR, A.-STERN, E. (eds.). *Mediterranean Peoples in Transition: Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE. In Honor of Professor Trude Dothan*. Jerusalem, 1998.
- HALAYQA, I. K. H. "The Demise of Ugarit in the Light of its Connections with Hatti", *Ugarit-Forschungen* 42, 2010, pp. 297-330.
- HOOKE, J.T., "The end of Pylos and the Linear B evidence", *SMEA* 23, 1982: 209-217.
- KILLEBREW, A.-LEHMAN, G. *Philistines and other sea-peoples. Material Culture in the Eastern Mediterranean in the 12th Century BCE*. Leiden, Brill, en premsa.
- HITCHCOCK, L. "All the Cherethites, and all the Pelethites, and all the Gittites': A Current Assessment of the Evidence for the Minoan Connection with the Philistines", a *Proceedings of the 11th International Congress of Cretan Studies*, 21-27 October 2011, Rethymnon, Crete. (en premsa)
- HUGHES, D.D., *Human sacrifice in ancient Greece*, 1996: apèndix pp. 199-202.
- MEDEROS MARTÍN, A. "La crisis del siglo XII a.C. Pueblos del Mar y Guerra de Troya ca. 1215-1175 a.C.", *Spal* 16, 2007, pp. 93-153.
- MOREU, C. "The Sea Peoples and the historical Background of the Trojan War". *Mediterranean Archaeology* 16, 2003, p. 107-124.
- MOUNTJOY, P.A. "Mycenaean Connections with the Near East in LH IIIC: Ships and Sea Peoples", a R. Laffineur i E. Greco (eds.), *Emporia: Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean. Proceedings of the 10th International Aegean Conference, Athens, Italian School of Archaeology, 14-18 April 2004*. *Aegaeum* 25. Liège-Austin, 2005, p. 423-427.
- MÜLLER, M. "Eine Neuinterpretation der pylischen o-ka-Tafeln als Verzeichnis mykenischer Textilarbeiter", *bonjour.Geschichte* 2 (2012): 1-23
- MUSTI, D. *Le origini dei greci. Dori e mondo egeo*, Laterza, Bari 1991.
- NOORT, E. *Die Seevölker in Palästina*. La Haia, 1994.
- OREN, E. *The Sea Peoples. A Reassessment*. University Museum Monograph 108. Filadèlfia, 2000.



- PALAIMA, Th.G. "The Last Days of the Pylos Polity", a R. Laffineur i W.-D. Niemeier (eds.), *Politeia. Society and State in the Aegean Bronze Age*. Proceedings of the 5th International Aegean Conference. *Aegaeum* 12. Liege, 1995, p. 623-633.
- PALAIMA, Th.G. "Kn02 - Tn 316," in S. Deger-Jalkotzy et al. eds., *Florent Studia Mycenaea. Akten des X. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Salzburg vom 1.-5. Mai 1995 (Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 274: Vienna 1999)* Band II, 437-461
- PALMER, "Military Arrangements for the Defence of Pylos," *Minos* 4 (1956) 120-45
- PALMER, "Notes on the Personnel of the o-ka Tablets (Pylos 1952)," *Eranos* 54 (1956) 1-13
- RISCH, E. "L'interprétation de la serie des tablettes caractérisées par le mot oka," *Athenaeum* 46 (1958) 334-59
- SANDARS, N.K. *Los pueblos del Mar. Invasores del Mediterráneo*, Madrid, 2005. (1ª edició en anglès de 1978).
- SCHMITT-BRANDT, R., "Die Oka-Tafeln in neuer Sicht," *SMEA* 7 (1968) 69-96.
- SINGER, I. A Political History of Ugarit. Dins de W. Watson / N. Wyatt (eds.): *Handbook of Ugaritic Studies*. Leiden / Boston / Köln, 1999, pp. 603-733.
- VETTA, M. "L'epos di Pilo e Omero. Breve storia di una saga regionale", in R. Nicolai (ed.), *ΠΥΣΜΟΣ. Studi di poesia, metrica e musica greca offerti dagli allievi a Luigi Enrico Rossi nei suoi settant'anni*, Roma, Edizioni Quasar: 13-33.
- WACHSMANN, S. *Seagoing Ships & Seamanship in the Bronze Age Levant*. Texas, 1998.
- YASUR-LANDAU, A. "The Mother(s) of all Philistines? Aegean Enthroned Deities of the 12th-11th Century Philistia", a R. Laffineur i R. Hägg (eds.), *Potnia: Deities and Religion in the Aegean Bronze Age. Proceedings of the 8th International Aegean Conference. Göteborg, Göteborg University, 12-15 April 2000*. *Aegaeum* 22. Liège, 2001, p. 329-343
- YON, M. "The End of the Kingdom of Ugarit". Dins de W. A. Ward / M. S. Joukowsky (eds.): *The Crisis Years: The 12th Century B.C. From Beyond the Danube to the Tigris*. Dubuque, 1992, pp. 111-122.
- YURCO, Fr.J. "Merenptah's Wars, the 'Sea Peoples,' and Israel's Origins", a J. Phillip (ed.), *Ancient Egypt, the Aegean, and the Near East: Studies in Honour of Martha Rhoads Bell*. San Antonio, TX, 1997, p. 497-506.

Transcripció de les tauletes: <http://minoan.deaditerranean.com/>

Linear B - English glossary: <http://www.explorecrete.com/archaeology/linearB.pdf>